

KRZYSZTOF BURCZAK

DAGOME IUDEX JAKO PROTOTYP KONKORDATÓW¹

WSTĘP

1050 rocznica chrztu Polski i powstania państwa polskiego wywołała wśród historyków, także historyków prawa, potrzebę refleksji nad wydarzeniami związanymi z początkiem chrześcijaństwa i polskiej państwowości. Skutkiem tego zarówno w wymiarze religijnym, jak i narodowym podjęto wiele inicjatyw, które miały upamiętnić te wiekopomne wydarzenia.

Odbyła się pielgrzymka Ojca Świętego Franciszka do Częstochowy, gdzie 28 lipca 2016 r. odprawił Mszę św. w ramach dziękczynienia narodu polskiego za dar chrztu, poprzez który Polska weszła w krąg chrześcijańskich narodów Europy. W homilii papież powiedział: „Myśląc o darze tysiąclecia obfitującego wiarą, wspaniale jest przede wszystkim podziękować Bogu, który podążył z waszym narodem, biorąc go za rękę i towarzysząc mu w wielu sytuacjach”².

W ten jubileusz chrztu Polski wpisana została wystawa zatytułowana „Lux in Oriente – Lux ex Oriente. Polska i Stolica Apostolska – 1050 lat historii”, która

Ks. dr hab. KRZYSZTOF BURCZAK, prof. KUL – Kierownik Katedry Historii Prawa Kanonicznego, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: kburczak@kul.lublin.pl; <https://orcid.org/0000-0002-9829-6852>

¹ Artykuł stanowi poszerzoną wersję rozdziału: K. BURCZAK, *Dagome iudex prototypem konkordatu*, [w:] K. BURCZAK, W. URUSZCZAK, W. GÓRALSKI, J. KRUKOWSKI, *Konkordaty Polski. Historia i teraźniejszość*, red. J. Krukowski, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2019, s. 35-60.

² „Wasz naród pokonał na swej drodze wiele trudnych chwil w jedności. Niech Matka, mężna u stóp krzyża i wytrwała w modlitwie z uczniami w oczekiwaniu na Ducha Świętego, zaszczerpi pragnienie wyjścia ponad krzywdy i rany przeszłości i stworzenia komunii ze wszystkimi, nigdy nie ulegając pokusie izolowania się i narzucania swej woli”. Homilia papież Franciszka podczas Mszy św. na Jasnej Górze w Częstochowie w dniu 28 lipca 2016 r.

miała miejsce w Muzeum Narodowym w Gdańsku w dniach od 23 lipca do 20 października 2016 roku³.

Szczególnym przejawem relacji pomiędzy Polską a Stolicą Apostolską, już u początków, było oddanie państwa polskiego przez księcia Mieszka I w protektorat Stolicy Apostolskiej. Potwierdza to jedyny dokument historyczny, który w odpisie znalazł się w *Collectio Cardinalis Deusdedit*⁴. Aby ukazać związek postaci kardynała, a szczególnie jego dzieła, w którym zamieścił w odpisie książęcy dokument *Dagome iudex*, z historią chrześcijaństwa w Polsce i relacji ze Stolicą Apostolską, wydaje się być rzeczą właściwą ukazanie tej postaci i jej dzieła w kontekście historycznym tamtego czasu. Dokument *Dagome iudex* jest świadectwem nawiązania stosunków prawnych pomiędzy państwem polskim i Stolicą Apostolską już w X w.

1. KARDYNAŁ DEUSDEDIT

Sytuacja *saeculum obscurum* wywołała konieczność reformy życia religijnego i dyscyplinarnego Kościoła. Ten ruch reformy obejmujący okres około stu lat związany jest z imieniem Grzegorza VII (1073-1085). Urodzony w Toskanii między 1015 a 1020 rokiem, wychowywał się w jednym z rzymskich klasztorów. W 1046 r. towarzyszył Grzegorzowi VI na wygnanie, gdy powrócił, Leon IX mianował go legatem we Francji. Mikołaj II mianował go archidiakonem Kościoła rzymskiego i w ten sposób stał się zaufanym doradcą papieża. Poznał największe problemy papieżstwa, wśród nich, konieczność walki z symonią, z nadawaniem opactw i biskupstw przez świeckich i konieczność walki z niezachowywaniem czystości przez duchownych. To wyznaczyło główne cele jego reformy. W czasie jego pontyfikatu został zredagowany *Dictatus papae*⁵, który stał się niejako podstawą programową jego reformy.

³ Wystawa składała się z pięciu części: „I. Polska Piastów (m.in. chrzest, *Dagome iudex*, śmierć św. Wojciecha, erylowanie struktur kościelnych, koronacja Bolesława Chrobrego, męczeństwo św. Stanisława Bpa, św. Jadwiga). II. Polska Jagiellonów (m.in. odnowienie Uniwersytetu Jagiellońskiego, chrzest Litwy, św. Kazimierz, tytuł prymasa Polski, Jan Łaski, Stanisław Hozjusz, Unia brzeska). III. Rzeczpospolita Obojga Narodów (m.in. wolność religijna, wojny z Turcją, Jan III Sobieski, nuncjatura w Polsce). IV. W niewoli (m.in. XIX w., powstanie listopadowe, powstanie styczniowe). V. Wiek XX – wiek krwi i chwały. Zwieńczeniem będzie ukazanie postaci Jana Pawła II, który połączył historię Polski z historią Stolicy Piotrowej”. <http://mng.gda.pl/kalendarz/lux-in-oriente-lux-ex-oriente/> [dostęp: 6.11.2016].

⁴ Jest to zbiór prawa kanonicznego, który został sporządzony w latach 1083-1087 i dedykowany papieżowi Wiktorowi I w 1087 roku, A. VAN HOVE, *Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Canonici. Prolegomena*, t. I, Mechliniae–Romae: Dessain 1928, s. 154-155.

⁵ *Dictatus papae* został zredagowany w marcu 1075 r., prawdopodobnie przez papieża Grzegorza VII (lub przez kard. Deusdedit) i zawiera 27 krótkich zdań. Zdania te stanowią indeks lub skoro-

Wśród zwolenników jego reformy był kardynał Deusdedit. Pozostał wierny dziełu reformy Grzegorza VII także po śmierci papieża na wygnaniu w Salerno 25 marca 1085 r. Niestety nie ma wiadomości o miejscu jego narodzenia i młodości. Berengariusz z Tours⁶ twierdzi, że był on benedyktynem, opatem klasztoru św. Marcina w Tulle w diecezji Limoges. Kardynałem kreował go papież Grzegorz VII⁷. Na synodzie rzymskim w 1078 r. kardynał Deusdedit znajdował się w grupie⁸ z otoczenia Grzegorza VII, która podzielała poglądy Berengariusza. Ich to wymieniał sam Berengariusz w swojej przysiędze złożonej podczas synodu, mającej potwierdzić jego ortodoksję⁹. Sam kardynał Deusdedit określa siebie w swoich pismach jako „Deusdedit exiguus presbiter tituli Apostolorum in Eudoxia”¹⁰.

widz fragmentów ze zbiorów kanonicznych. Jest zachowany w rejestrze listów papieża Grzegorza VII. Podkreśla prymat Kościoła rzymskiego, nieograniczoną władzę ustawodawczą, administracyjną i sędziowską papieża nad wszystkimi biskupami świata. Władza papieża jest nadrzędna względem władzy świeckiej. Papież może detronizować króla, może również uwalniać poddanych z obowiązku posłuszeństwa królowi. A. WEISS, *Dictatus papae*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. III, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1985, kol. 1302; E. WIŚNIEWSKI, DEUSDEDIT, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. III, kol. 1217; M.D. KNOWLES, D. OBOLENSKY, *Historia Kościoła*, t. II, tłum. R. Turzyński, Warszawa: Pax 1988, s. 140; s. 138, przyp. 2. Za autorstwem kardynała Deusdedit opowiedział się E. SACKUR, *Der Dictatus papae und die Canonsammlung des Deusdedit*, „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 18 (1892), s. 141 n.; za B. KÜRBIŚÓWNA, *Dagome iudex. Studium krytyczne*, [w:] *Początki państwa polskiego – Księga Tysiąclecia*, t. I, red. K. Tymieniecki, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1962, s. 392, przyp. 81.

⁶ Berengariusz z Tours ur. ok. 1000 r. w Tours, zm. w 1088 r. W 1029 r. został nauczycielem gramatyki i retoryki w szkole w Tours, której od 1040 r. był przełożonym i kanclerzem, był też archidiaconem w Angers. Zaprzeczał substancjalnej przemianie chleba i wina w Ciało i Krew Chrystusa, a opowiadał się za koncepcją symboliczno-spirytualistyczną. Odwoływał swoje poglądy na synodach w Tours w 1054 r., w Rzymie w 1059 i 1079 r., w Bordeaux w 1080 r., W. ŁYDKA, A. ZUBERBIER, *Berengariusz z Tours*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. II, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1985, kol. 280-281.

⁷ E. HIRSCH, *Leben und Werke des Kardinals Deusdedit*, „Archiv für katholisches Kirchenrecht” 85 (1905), s. 707, przyp. 3.

⁸ Był wśród nich Bonizon z Sutri, ur. ok. 1054 r., należał do zwolenników Grzegorza VII, biskupem Sutri został najpóźniej ok. 1078 r. i jednocześnie legatem papieskim w Kremonie, w 1082 r. został uwięziony przez króla Henryka IV, uciekł do hrabiny Matyldy do Kanossy, był biskupem Piacenzy w latach 1086-1089, po oślepieniu i okaleczeniu utracił urząd i zmarł 15 lipca prawdopodobnie 1094 r., http://www.geschichtsquellen.de/repPers_118661493.html [dostęp: 6.12.2016]; był też Atton z Mediolanu.

⁹ „mecum sentientibus in eis, qui cum papa erant, episcopo Portuensi, episcopo Sucirensi, episcopo Terracinensi, cardinalibus Attone Mediolanensi, monacho Tudensi Romanae Ecclesiae cardinali nomine Deusdedit”, J.D. MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima collectio*, Wenecja 1774 (t. XIX), 1775 (t. XX), t. XIX, kol. 762, t. XX, kol. 517.

¹⁰ Tak w dedykacji w *Collectio canonum* skierowanej do papieża Wiktora III (1086-1087), *Die Kanonessammlung des Kardinals Deusdedit*, Paderborn: wyd. Victor Wolf von Glanvell 1905, s. 1. Podobnie określa siebie w *Libellus contra invasores et symoniacos et reliquos seismaticos*, [w:] *Libelli de lite*, t. II, s. 300 „Deusdedit ultimus presbiter tituli Apostolorum in Eudoxia”. W XI i XII w.

W *Collectio canonum* czyni wzmiankę¹¹ o swojej obecności w Niemczech¹². Być może został tam posłany w związku z reformą papieża Grzegorza, aby wprowadzić ją w Saksonii. Możliwym celem posłania kardynała do Saksonii była potrzeba gromadzenia materiału prawnego, aby następnie zredagować go w zbiorze¹³. Jest to tym bardziej prawdopodobne, że jeszcze jako kardynał Hildebrand wyrażał on wielokrotnie wobec Piotra Damianiego pragnienie studiowania dekretów papieskich, historii ich powstania i treści, aby przygotować jeden ich zbiór. Szczególnie interesowało go gromadzenie tych dekretów, które uwydatniały władzę i znaczenie Stolicy Apostolskiej. Piotr Damiani nie podjął tych zamiarów.

Z inspiracji papieża Grzegorza VII takie zbiory przygotowali Bonizon z Sutri¹⁴ i Anzelm z Lukki¹⁵. Zbiór Bonizona powstał z autentycznych kanonów świętych Ojców. Sporządził go pomiędzy 1089 i 1095 rokiem za pontyfikatu Urbana II (1088-199)¹⁶. Anzelm sporządził zbiór ok. 1083 r. Obejmował całość ówczesnego prawa kanonicznego i był dobrze uporządkowany¹⁷. Obu autorów i ich zbiory charakteryzuje duch bezwzględnego przywiązania do papieża Grzegorza VII i kierunku jego reformy. Jednak kardynał Deusdedit nazywany jest „właściwym

to imię spotyka się często. Zob. HIRSCH, *Leben und Werke*, s. 708, przyp. 2; Ch. LEFEBVRE, *Deusdedit*, [w:] *Dictionnaire de droit canonique*, t. IV, red. R. Naz, Paris: Librairie Letouzey et Ané 1901, kol. 1186.

¹¹ V.W. VON GLANVELL, *Die Kanonessammlung*, ks. IV, rozdz. 420, s. 596, gdzie znajduje się tekst: „Juramentum futuri imperatoris. Hoc sacramentum invenit scriptor huius libri in Saxonia in monasterio, quod dicitur Luineburg”. Jest to przysięga Ottona I skierowana do papieża Jana XII.

¹² Podróż tę odbył prawdopodobnie z polecenia papieża Grzegorza VII, WIŚNIEWSKI, *Deusdedit*, kol. 1217.

¹³ HIRSCH, *Leben und Werke*, s. 708.

¹⁴ Bonizon był biskupem Sutri, później Piacenzy, z powodu choroby oczu i złego stanu zdrowia prawdopodobnie zrezygnował z biskupstwa ok. 1089 roku. VAN HOVE, *Prolegomena*, s. 155. Był szczególnie oddany papieżowi Grzegorzowi VII i jego reformie. A.M. STICKLER, *Historia iuris canonici latini. Historia fontium*, t. I, Turyn: Libreria Pontif. Athenaei Salesiani 1950, s. 174.

¹⁵ Był biskupem Lukki i przyjacielem Grzegorza VII, zmarł w 1086 roku. VAN HOVE, *Prolegomena*, s. 154.

¹⁶ Zbiór nosi nazwę *Liber de vita christiana*, długo był błędnie nazywany jako Dekret (tak czyni też HIRSCH, *Leben und Werke*, s. 709), VAN HOVE, *Prolegomena*, s. 155. Ważnym elementem zbioru są komentarze autorstwa Bonizona. STICKLER, *Historia iuris*, s. 174-175.

¹⁷ Zbiór zachował się w dwóch wersjach. Miał duże znaczenie. Korzystali z niego liczni następnicy Autorzy, m.in. także Gracjan. Dąży do reformy Kościoła zgodnie z zamierzeniami Grzegorza VII. Składa się z 13 ksiąg. Kanony zaczerpnięte z wcześniejszych zbiorów, także Burcharda z Wormacji, szczególnie odnośnie do materii dotyczącej małżeństwa i pokuty. Włączył wiele tekstów dotychczas nieobecnych w zbiorach. Pewne dokumenty są interpolowane. van Hove, *Prolegomena*, s. 154. Włączył również teksty prawa świeckiego. Odrzucał teksty podejrzane i apokryficzne, przyjmował te, które cieszyły się opinią autentyczności. Wiele tych samych tekstów znajduje się w *Collectio cardinalis Deusdedit*, jednak nie są one zależne od *Collectio Anselmi*. Zbiór Anselma uznawany jest za główny zbiór reformy gregoriańskiej. STICKLER, *Historia iuris*, s. 171-172.

nadwornym kanonistą Kościoła rzymskiego”¹⁸. W jego zbiorach zaznacza się tendencja wspierania i prawnego uzasadniania prawa papieża Grzegorza VII do dawnych przywilejów Kościoła rzymskiego. Autorzy charakteryzują osobę kardynała Deusdedit jako najgorliwszego zwolennika katolicyzmu i najbardziej zagorzałego obrońcę prawa papieża Grzegorza VII¹⁹. Taki obraz kardynała Deusdedit wyłania się z jego dzieł, takim też go widzieli przeciwnicy papieża Grzegorza VII. Schizmatyccy kardynałowie w ostatnim dziesięcioleciu XI w. formułowali w swoich pismach zarzut, że zarówno Anzelm z Lukki, jak i kardynał Deusdedit przygotowali, jak je nazwali, „*compilationes fraudulentae*”. Traktowali ich obu jako uczniów i pomocników Grzegorza VII, którego wraz z nimi określali jako fałszerzy. Zarzucali, że czerpiąc z pism Ojców chcieli udowodnić to, czego tamci w ogóle nie powiedzieli i, że z bogatego zasobu dawnych papieskich dekretów i Ojców Kościoła, według własnej „recepty”, fabrykowali trujące i szkodliwe poglądy prawne²⁰. W literaturze brakuje pewnych świadectw odnośnie do czasu śmierci kardynała Deusdedit. W XVII w. Jakub Grimald podał informację jakoby miał on umrzeć za czasów pontyfikatu papieża Urbana II (1088-1099) w 1098 r., po tym, jak przez dwanaście lat był archiprezbiterem. Inni twierdzili, że umarł on w 1099 r. Istnieje też pogląd, że nie umarł przed 1097 r., w którym przygotował nowe opracowanie swojego dzieła *Libellus contra invasores et simoniacos* i nie po 14 kwietnia 1100 r., kiedy Albericus podpisał dokument papieża Paschalisa II (1099-1118)²¹. W *Necrologium Cassinense* znajduje się wskazanie daty jego śmierci: „VI Non. Martii obierunt Deusdedit cardinalis et monachus”²².

2. COLLECTIO CANONUM CARDINALIS DEUSDEDIT

Najważniejszym dziełem kardynała Deusdedit była *Collectio canonum*. We wstępie zamieścił pismo, w którym wyraźnie stwierdził, że dedykuje zbiór papieżowi Wiktorowi III (1086-1087)²³. Dzieło to powstało ok. 1087 r.²⁴ Celem dzieła

¹⁸ HIRSCH, *Leben und Werke*, s. 709.

¹⁹ „Catholicae partis, dum vixit, studiosissimus fuit et Gregoriani juris acerrimus defensor”. Tak charakteryzował go Alfons Chacon w swoim dziele *Vitae et res gestae Pontif. Rom. et S. R. E. Cardinalium*, Romae 1677, t. I, s. 865, cyt. za: HIRSCH, *Leben und Werke*, s. 709, przyp. 5.

²⁰ HIRSCH, *Leben und Werke*, s. 709-710.

²¹ Tamże, s. 710.

²² KÜRBISÓWNA, *Dagome iudex*, s. 391, także przyp. 76.

²³ Dzięki tej *Collectio* Deusdedit uzyskał szczególne uznanie wśród kanonistów przed Gracjanem. Wiktor III został wybrany 24 maja 1086 r. a zmarł 16 września 1087 r. We wstępie Deusdedit napisał: „Beatissimo atque apostolico viro Pontifici Domno Papae Victori III”. Stąd istnieje przy-

było wsparcie działań reformatorskich z podkreśleniem prawa prymatu Kościoła rzymskiego. We wstępie Autor zaznaczył, że jego celem nie było zebranie materiału prawnego całego ówczesnego prawa kanonicznego dotyczącego działalności reformatorskiej, jak to uczynił Anzlem z Lukki w swojej *Collectio*. Deusedit zebrał te teksty, które dotyczyły przywilejów Kościoła rzymskiego i dowodziły prymatu jurysdykcji tegoż Kościoła²⁵. W oparciu o to Autor włączył do swojej *Collectio* normy dotyczące zwalczania symonii, obowiązku celibatu, dóbr kościelnych, znaczenia sakramentów udzielonych przez heretyków i schizmatyków, obowiązku władzy świeckiej w realizacji kar materialnych²⁶.

Dzieło w całości obejmuje 1173 capitula. W księdze I *De privilegio* (auctoritatis Ecclesiae Romanae) są 284 capitula, w księdze II *De clero Romano* są 163 capitula, w księdze III *De rebus Ecclesiae* jest 289 capitula i w księdze IV *De libertate Ecclesiae et rerum eius et cleri* (i. e. de immunitatibus realibus et personalibus) jest 437 capitula.

W zbiorze znajdują się normy prawa powszechnego dotyczące całego Kościoła i takie teksty, które dotyczą uzasadniania konieczności reformy, te nie znajdują się wprost w rubrykach w poszczególnych księgach²⁷. Normy prawa, jak też wyciągi z najważniejszych dokumentów chrześcijańskich ksiąg, które znalazły się w zbiorze miały na celu udowodnienie pełnej niezależności i wyższości ponad

puszczenie, że mogło to być w czasie bezpośrednio po rozpoczęciu pontyfikatu. Przy czym święcenia i intronizacja miały miejsce 9 maja 1087 r. Dzieło mogło powstać najprawdopodobniej po tym terminie, ale przed 16 września 1087 r. Przyпуска się, że Deusedit zbierał materiał i pisał dzieło za pontyfikatu Grzegorza VII i być może informował papieża o tym, czego mogą dowodzić pisma schizmatycznych kardynałów zestawiające papieża z kardynałem Deusedit w gromadzeniu norm o charakterze reformatorskim. HIRSCH, *Leben und Werke*, s. 713; KÜRBISÓWNA, *Dagome iudex*, s. 365.

²⁴ VAN HOVE, *Prolegomena*, s. 154 wskazuje na czas powstania pomiędzy 1083-1087, STICKLER, *Historia iuris*, s. 172 przyjmuje okres pomiędzy 1083-1986, HIRSCH, *Leben und Werke* dz. cyt., s. 713, opierając się na analizie dedykacji skierowanej do papieża Wiktora III przypuszcza, że mogło zostać ukończone pomiędzy 9 maja 1087 a przed 16 września 1087 r., czyli dniem śmierci papieża; LEFEBVRE, *Deusedit*, kol. 1187. Inni Autorzy twierdzą, że część zawierająca wyciągi z dokumentów oblacyjnych powstała najwcześniej w 1081 r., L. KOCZY, *Dagome iudex, Schinesghe i Awbaba*, „Roczniki Historyczne” 12 (1936), s. 3.

²⁵ „Ego auctoritatis ipsius (sc. Romanae Ecclesiae) privilegium, quo omni Christiano orbi praeeminet, ignorantibus patefacere cupiens ex variis sanctorum patrum et Christianorum principum auctoritatibus potioribus quibusque in unum congestis praesens defloravi opusculum, quadrifaria dispertitum partione. Nam primus liber continet privilegium auctoritatis eiusdem Romanae Ecclesiae. Et quoniam Ecclesia sine clero suo esse non potest, nec clerus absque rebus, quibus temporaliter subsistat: huic subiunxi secundum et tertium de clero et de rebus eiusdem ecclesiae. Quia vero saeculi potestas Dei ecclesiam sibi subjungere nititur, libertas ipsius et cleri et rerum eius tertio et maxime quarto libro evidenter ostenditur”, cyt. za: HIRSCH, *Leben und Werke*, s. 713-714.

²⁶ STICKLER, *Historia iuris*, s. 172-173.

²⁷ Tamże, s. 173.

wszystko Kościoła rzymskiego²⁸. Dzieło kardynała Deusdedit nie ma charakteru zbioru systematycznego. Materiał prawny został ułożony w czterech księgach według pewnego porządku, który można określić jako pomiędzy chronologicznym i systematycznym. Został pogrupowany w określone zagadnienia²⁹. Zasada jest taka, że Autor zbioru wprowadzał krótkie przepisy prawa i wskazywał na kanony, które stanowiły podstawę dla tych przepisów, przy czym nie wpisywał treści tych kanonów do zbioru. Deusdedit nie chciał stosować czysto systematycznego układu materiału prawnego, gdyż, jak sam twierdził, zmusiłoby go to dzielenia tekstów źródłowych na poszczególne części, odpowiadające wpisywanym normom prawa. Aby tego uniknąć zastosował metodę porządkowania materiału prawnego w poszczególnych grupach. Takie rozdzielanie źródeł wymagałoby o wiele więcej pracy i przyniosłoby uszczerbek źródłom, które wpisywał, jako mające potwierdzić daną normę prawną³⁰.

Na początku zbioru umieścił Spis rzeczy (Index rerum), co powala na szybsze znalezienie określonych przepisów. W Spisie rzeczy wpisał numery, które wskazują na określone rozdziały. W ten sposób Autor uzyskał bardziej praktyczny charakter zbioru. Samo własne uporządkowanie materiału prawnego i znajdujące się w zbiorze własne zdania wskazują na autorstwo kardynała Deusdedit i na jego poglądy i tendencje względem prawa w ogóle i względem poszczególnych przepisów. Sam tekst jest jednak pozbawiony własnych interpretacji. Własne zdania odnosiły się do drugorzędnych spraw, jak określenia obiektów (kościół, klasztor, zamek), które nie zawsze ściśle oddawały rzeczywistość. Deusdedit włączał do zbioru wyciągi z dokumentów. Teksty przytaczał dosłownie, gdy zawierały dłuższe opisy, skracał je³¹. Charakter zbioru odpowiadał założeniom reformatorskim papieża Grzegorza VII, gdzie papież stał w centrum życia Kościoła. Jego zarządzenia, przepisy i decyzje miały prowadzić do rzeczywistego odnowienia życia religijnego i dyscyplinarnego Kościoła³².

²⁸ Baronius nazywa dlatego zbiór kardynała Deusdedit „commentarium de privilegiis Romanae Ecclesiae” i wskazuje na tytuł dzieła w słowach „Exstat eiusmodi Deusdedit lucubratio tanto viro digna in Vaticana bibliotheca, Collectio canonum nominata”, cyt. za: HIRSCH, *Leben und Werke*, s. 714, przyp. 2.

²⁹ HIRSCH, *Leben und Werke*, s. 715.

³⁰ „Singulas autem deflorationes huic operi insertas iuxta ordinem capitulorum minime locavi, quia paene omnes aliae bina, aliae plura in se negotia continent. Et si secundum numerum negotiorum, de quibus agunt, acciperent sectionem, mihi laborem plurimum et auctoritati afferent derogationem”, s. 3, cyt. za: HIRSCH, *Leben und Werke*, s. 715, przyp. 3.

³¹ KÜRBIŚÓWNA, *Dagome iudex*, s. 392-393.

³² HIRSCH, *Leben und Werke*, s. 718.

Collectio canonum cardinalis Deudedit zawiera wyciąg z dokumentu, w którym Mieszko I przekazał w opiekę Stolicy Apostolskiej państwo polskie³³.

3. MIEJSCE SPORZĄDZENIA DOKUMENTU

Funkcjonują przypuszczenia, że *Dagome iudex* został sporządzony w kancelarii księcia Mieszka I, władcy państwa polskiego ok. 991 lub 992 r.³⁴

Najprawdopodobniej dokument powstał po zakończeniu wojny czeskiej w 990 r. a przed śmiercią Mieszka I 25 maja 992 r.³⁵ Na temat miejsca powstania dokumentu powstała obszerna literatura. Autorzy twierdzą, że *Dagome iudex* był w chwili spisania wystawiony na papirusie i w takiej postaci zachował się w Bibliotece Laterańskiej do momentu odpisywania go przez kardynała Deusedit³⁶. Z tą tezą dyskutuje H. Łowmiański, który sugeruje, że w Polsce nie pisano wówczas na papirusie, a więc bardziej wskazuje na Rzym. Te wątpliwości stara się rozwiązać przyjmując dwie możliwości. Jedna, że tekst oryginału powstał w Rzymie po przesłaniu z Polski konkretnych danych, a następnie przesłany do Polski celem uwierzytelnienia przez Mieszka I. Druga, że może mieć to związek z obecnością Mieszka I na zjeździe w Kwedlinburgu. Tam książę spotkał się na Wielkanoc 991 r. z Ottonem III i cesarzową Teofano, która skontaktowała go z delegacją włoską, na czele której stał margrabia tokański Hugon i Jan, arcybiskup Piacenzy. Tam mógł powstać pomysł oddania państwa polskiego w protektorat Stolicy Apostolskiej, a ktoś z kancelarii mógł sporządzić dokument³⁷. Ma to charakter hipotezy. Na temat miejsca wystawienia swój pogląd wyrazili też inni Autorzy. B. Kürbisówna uznaje za możliwe powstanie dokumentu w Rzymie w kancelarii papieskiej, jak też w Polsce. Przyjmuje też możliwość udziału biskupa Ungera³⁸. Możliwy był udział papieskie-

³³ KÜRBIŚÓWNA, *Dagome iudex*, s. 362-423; G. LABUDA, *Studia nad początkami państwa polskiego*, t. II, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 1988, s. 240-261. Wersja według tzw. redakcji D. Por. np. G. LABUDA: *Słowiańszczyzna starożytna i wczesnośredniowieczna: antologia tekstów źródłowych*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk & Wydawnictwo Sorus 1999, s. 159-161.

³⁴ H. ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n. e.*, t. V, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1973, s. 603.

³⁵ Tamże.

³⁶ M. ŁODYŃSKI, *Dokument „Dagome iudex” a „kwestia sardyńska” w XI wieku*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny” 54 (1911), s. 69.

³⁷ ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski*, s. 601, 604.

³⁸ Biskup Unger znajdował się w środowisku Mieszka I. Wcześniej był on opatem w Memleben. Opactwo to w 981 r. uzyskało przywilej protekcyjny. Unger znał więc charakter prawny tego przywileju i być może on wskazał Mieszkowi taki polityczny manewr. P. KEHR, *Das Erzbistum Magdeburg*

go poselstwa w Polsce i poselstwa polskiego w Rzymie. Za mało prawdopodobne uznaje sporządzenie dokumentu w imieniu Mieszka I, ale bez jego bezpośredniej obecności³⁹.

4. TREŚĆ DAGOME IUDEX

Dla naszej polskiej historii doniosłe znaczenie ma fakt, że w zbiorze *Collectio canonum* kardynała Deusdedit znalazł się w odpisie, dokument oddania państwa polskiego w protektorat Stolicy Apostolskiej⁴⁰. Dokument ten, od imienia władcy, które zostało wymienione w rejestrze, jest nazywany *Dagome iudex*⁴¹. Tekst ten jest stosunkowo krótki, ale w historii badań naukowych nad nim, zasłużył sobie na ocenę wyrażoną w słowach „nie ma w świecie drugiego tak krótkiego tekstu, który by krył w sobie aż tyle zagadek”⁴². W literaturze przedmiotu znajduje się duża liczba opracowań, w których autorzy zajmują się zarówno treścią dokumentu, jak i jego wiarygodnością oraz znaczeniem politycznoprawnym. Tekst ten znajduje się w najstarszym egzemplarzu zbioru kardynała Deusdedit *Collectio canonum* i stanowi najpełniejszy przekaz tego zbioru⁴³.

und die erste Organisation der christlichen Kirche in Polen, Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften 1920, s. 33; H. WEIRICH, *Das Privileg Benedikts VII. für Memleben*, „Sachsen und Anhalt” 12 (1936), s. 92-93; cyt. za: G. LABUDA, *Znaczenie prawno-polityczne dokumentu „Dagome iudex”*, „Nasza Przeszłość” 4 (1948), s. 54-55, przyp. 82 i 83.

³⁹ KÜRBISÓWNA, *Dagome iudex*, s. 408 n.

⁴⁰ W polskiej literaturze przedmiotu nazywany jest „naszym najdawniejszym dokumentem państwowym”, KÜRBISÓWNA, *Dagome iudex*, s. 363.

⁴¹ Istnieje kilka rękopisów, które zawierają bądź cały zbiór, bądź fragmenty zbioru *Collectio canonum* kardynała Deusdedit. Tylko jeden zawiera pełny tekst zbioru. KÜRBISÓWNA, *Dagome iudex*, s. 365. V.W von Glanvell, dokonał oznaczeń poszczególnych rękopisów literami i tak funkcjonują w literaturze przedmiotu. D (wcześniej V) Vaticanus Lat. 3833 (1099-1118), B Codex Vaticanus Lat. 1984 (poł. XII w.), P rękopis z Bibliothèque Nationale w Paryżu Ms lat. 1458 (2 poł. XII w.), F kodes z Bibliothèque Municipale w Cambrai Ms lat. 554 (cytowany jako *Codex Cameracensis*), zawiera listy Iwona z Chartres i tzw. *Liber Politicus canonici benedicti*, A kodeks z Biblioteki Watykańskiej nazywany Ottononiańskim, Ms. Lat. 3057 (ok. 1185), C Codex Vaticanus 8486, Cencii (1192). Te dwa ostatnie kodeksy zawierają na marginesie i w tekście notatki wskazujące na identyfikację tekstu z krajem, którego dotyczyły. Jeden to: „de prouincia Polanorum”, a drugi: „in Polonia”.

⁴² Tak o *Dagome iudex* A. BRÜCKNER, *Bolesław Chrobry*, „Slavia Occidentalis” 7 (1927), s. 71; cyt. za: KÜRBISÓWNA, *Dagome iudex*, s. 400.

⁴³ Ten tekst będzie podstawą dla obecnego opracowania. Rękopis odnotowany jest w Bibliotece Watykańskiej od 1620 r. Prawdopodobnie korzystali z niego Korektorzy Rzymscy, którzy przygotowali urzędowe wydanie Dekretu Gracjana wraz z innymi zbiorami, które weszły do *Corpus Iuris Canonici* w wydaniu z 1582 r. Przypuszczalna data powstania tego rękopisu to lata 1099-1118. Miejscem powstania rękopisu był Rzym, tak B. Kürbisówna, za V.W. von Glanvell, który przywoływał opinię E. STEVENSON, *Osservazioni sulla Collectio canonum*, „Archivo della Società Romana

Tekst łaciński:

„Item in alio tomo sub ioanne XV° papa dagome iudex et ote senatrix et filii eorum misicam et labertus, nescio cuius gentis homines, puto autem faRdos fuisse, quoniam ipsi a IIII iudicibus reguntur, leguntur beato P. / contulisse unam civitatem in integro que vocatur schinesghe cum omnibus suis pertinentiis infra hos affines, sicuti incipit a primo latere longum mare fine bruze usque in locum qui dicituR russe et fines russe extendente usque in craccoa et ab ipsa craccoa usque ad flumen oddere recte in locum qui dicituR alemure et ab ipsa alemura usque in terram milze recte intra oddere et exinde ducente iuxta flumen oddera usque in predictam civitatem schinesghe”⁴⁴.

„Podobnie w innym tomie za Jana XV papieża czytamy, że Dagome, pan, i Ote, pani, i synowie ich Mieszko i Lambert [nie wiem jakiego rodu ludzie, sądzę zaś, że byli Sardyjczykami, ponieważ ci są rządzeni przez czterech sędziów]⁴⁵ mieli nadać świętemu Piotrowi w całości jedno miasto [państwo]⁴⁶, które zwie się Schignesne, z wszystkimi jego przynależnościami w tych granicach, tak jak się zaczyna od pierwszego boku długim morzem, stąd granicą Prus aż do miejsca, które się nazywa Ruś, a granicą Rusi ciągnąc aż do Krakowa, a od tegoż Krakowa aż do rzeki Odry prosto do miejsca, które zwie się Alemura, a od tejże Alemury aż po ziemię Milsko,

di storia patria” 8 (1885), s. 308 i S. LÖWENFELD, *Die Canonsammlung des Cardinalis Deusdedit und Register Gregors VII*, „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 10 (1885), s. 314. Przeciwnego zdania był H. STEINACKER, *Die Deusdedithandschrift und die ältesten libri canonum*, „Mitteilugen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Ergänzung 6 (1901), s. 113-144, gdzie argumentował w oparciu o analizę porównawczą z kompilacją kolońską, że rękopis 3833 powstał w Galii. Rękopis zawiera 144 karty i jest palimpsestem. Interesujący nas regest *Dagome iudex* znajduje się na karcie 87 i 87^v. Rodzaj pisma to minuskula romańska, typowa dla XI w. Dokładny opis dał V.W. Glanvell, s. XXI n. Na kartach znajdują się liczne razury. Kopista pozostawił wiele wolnych miejsc. W tekście jest wiele błędnych odczytów. W obliczu braku silnych dowodów na powstanie w Galii, przyjęcie hipotezy o rzymskim pochodzeniu rękopisu wydaje się być bardziej przekonujące. KÜRBIŚÓWNA, *Dagome iudex*, s. 368.

⁴⁴ Tekst za: KÜRBIŚÓWNA, *Dagome iudex*, s. 394. Tekst pochodzi z rękopisu Vatic. 3833, gdzie znajduje się w księdze III (*De rebus Ecclesiae*), na fol. 87/87^v.

⁴⁵ Dodane tłumaczenie autora opracowania, aby wiernie oddać pełny tekst łaciński z rękopisu Vat. 3833. B. Kürbisówna opuściła tzw. „wstawkę sardyńską”, gdyż przyjęła za słuszną wątpliwość odnośnie do obecności jej w oryginalnym tekście kardynała Deusdedit. Tłumaczy to istnieniem rękopisów, w których znajdują się dopiski, w A „de provincia Polanorum”, w C „in Polania”. Zob. objaśnienia ^{b-b}, KÜRBIŚÓWNA, *Dagome iudex*, s. 395-396. W literaturze istnieją też próby rekonstrukcji oryginału *Dagome iudex*. Dokonał ich J. PTAŚNIK, *Dagome iudex*, Kraków 1911, s. 28.

⁴⁶ Na temat czy *civitas* oznacza w tym regeście miasto czy państwo trwa wśród historyków dyskusja. B. Kürbisówna przytacza opinię G. LABUDY, *Schinesghe: Gniezno czy Szczecin*, „Przegląd Zachodni” 7 (1951), nr 78, s. 588, że w pierwszym wypadku należy rozumieć państwo, natomiast w drugim wypadku miasto. KÜRBIŚÓWNA, *Dagome iudex*, s. 396.

a od granicy Miłska prosto pod Odrę i stąd prowadząc wzdłuż rzeki Odry aż do rze-
czonego miasta [państwa] Schignesne”⁴⁷.

folia
87

Itē in alio tomo sub iohē. xy. pp. dagome iudec
et ore senatrix. 7 fili eoy: mificā 7 labr nescio cui gentis homines
puto aut fakdo fuisse. qm ipsi. a m. iudicib; requir. legunt bēg. P.
folia
87^v cūlisse unā ciuitatē in urbe. que uoc schinēgbe, cū oib; il pntentis. infra
hō affnet. sicuti incip apmolate longū mare. sive bruxze usq; in locū q dē
russe. et sine russe extendente usq; in craccoa. et ab ipsa craccoa usq; ad flum
od de. recte ilocū q dē alemure. et ab ipsa alemura usq; in trā milēze. rec
te in craccoa. 7 ex in deducente iuxta flum oddera. usq; in p dicitā ciui
tate schinē. gbe

*48

Kardynał Deusdedit miał za podstawę sam dokument lub korzystał z rękopisu,
do którego dokument o darowiźnie państwa polskiego dla Stolicy Apostolskiej
już został wpisany. Akt ten dokonał się za pontyfikatu Jana XV (985-996)⁴⁹.

W treści regestu znajdują się nazwy miejscowości, które powodują trudności
w ich identyfikacji. Związane jest to z różnym zapisem w poszczególnych rękopi-
sach. Najwięcej wątpliwości wywołały nazwy miast i regionów, które zakreślają
obszar ówczesnego państwa polskiego.

5. GRANICE PAŃSTWA MIESZKA I

Opis granic państwa Mieszka, które ofiarował w protektorat „w całości jedno
miasto [państwo], które zwie się Schignesne, z wszystkimi jego przynależnościami”,
rozpoczyna się od długiego morza (longum mare). Różnice w zapisie nazwy

⁴⁷ Tłumaczenie za: KÜRBIŚÓWNA, *Dagome iudex*, s. 396.

⁴⁸ https://pl.wikipedia.org/wiki/Dagome_iudex [dostęp: 4.04.2018]. Jest to kopia tekstu z rękopisu 3833 z Biblioteki Watykańskiej *Collectio canonum cardinalis Deusdedit*. Ten egzemplarz rękopisu był prezentowany na wystawie „Lux in Oriente – Lux ex Oriente. Polska i Stolica Apostolska – 1050 lat historii”, która miała miejsce w Muzeum Narodowym w Gdańsku w dniach od 23 lipca do 20 października 2016 r.

⁴⁹ KNOWLES, OBOLENSKY, *Historia Kościoła*, s. 419.

miasta [państwa] są następujące. W grupie rękopisów (X) D Schinesghe, B schinesghe, P schinesghe; w grupie (L) F schignesne i schinesche, w *Gesta Albini*⁵⁰ A schinesne i schinesgne i C SchinesGHe i SchiNe^sGHe. Nazwa ta łączona jest przez wielu badaczy ze Szczecinem lub Gnieznem⁵¹. W nauce przeważa pogląd, że nazwę tę należy identyfikować z Gnieznem⁵².

Państwo Mieszka I w opisie *Dagome iudex* zaczyna się od „longum mare”. Przyjmuje się, że znaczenie tego określenia oddaje najbardziej zwrot „wzdłuż morza”, nie „pomorze”, „długie morze” czy Morze Bałtyckie⁵³. Dalszy tekst zawiera określenie „fine bruze”, co zgodnie jest przyjmowane przez badaczy przedmiotu jako Prusy wraz z Jaćwieżą⁵⁴. Pozwala to na przyjęcie tezy, że północna granica Polski w ostatniej dekadzie X w. biegła wzdłuż Morza Bałtyckiego aż do Prus z Jaćwieżą czyli do ujścia Wisły wraz z Gdańskiem⁵⁵. Zwrot „fine bruze usque in locum qui dicitur russe” „granica Prus aż do miejsca, które się nazywa Ruś” określa wschodnią granicę Polski⁵⁶. Odnośnie do północnej i wschodniej, wyrażonej w sposób ciągły, granicy nakreślonej w *Dagome iudex*, uczeni są zgodni i przyjmują jej przebieg tak, jak jest wskazany w tekście regestu. Inaczej jest z granicą południową. Użyte określenia „fines russe extendente usque in craccoa et ab ipsa craccoa usque ad flumen oddere recte in locum qui dicitur alemure” „granica Rusi ciągnąc aż do Krakowa, a od tegoż Krakowa aż do rzeki Odry prosto do miejsca, które zwie się Alemura”. Trudności wywołuje brak wskazania obiektów granicznych. Sama nazwa „craccoa” jest jasna, gdyż chodzi oczywiście o Kraków. Trudności wywołuje brak określenia *civitas* czy *provincia* przy „craccoa”. Rozu-

⁵⁰ To dzieło scholastyka i diakona Albinusa, od 1189 r. był biskupem Albano. Dzieło stanowi rodzaj encyklopedii kanonicznej. Część zawierająca odpisy z *Collectio canonum* kardynała Deusdedit powstała w Rzymie w latach 1185-1198. Wykazuje zależność od *Liber Politicus* Benedykta. Jest to kompilacja zaczerpnięta z *Collectio canonum* kardynała Deusdedit. Dzieło powstało prawdopodobnie w Rzymie. W niej znajduje się nazwa miasta [państwa] Schignesne. KÜRBIŚÓWNA, *Dagome iudex*, s. 371, 376.

⁵¹ Historię badań i hipotezy poszczególnych autorów przedstawiła B KÜRBIŚÓWNA, *Dagome iudex*, s. 397-406. LABUDA, *Schinesghe*, s. 589 n.

⁵² KÜRBIŚÓWNA, *Dagome iudex*, s. 418; K. BUCZEK, *Zagadnienie wiarygodności regestu Dagome iudex*, [w:] *Studia Źródłoznawcze*, t. X, Warszawa-Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1965, s. 125-129; T. LEHR-SPLAWIŃSKI, *Jeszcze raz Gniezno czy Szczecin w regeście dokumentu Dagome iudex*, „*Slavia Occidentalis*” 20 (1960), s. 2, s. 95-99; LABUDA, *Schinesghe*, s. 591-592, TENZE, *Studia*, s. 459-460.

⁵³ ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski*, s. 609; TENZE, *Longum mare*, „*Roczniki Historyczne*” 23 (1957), s. 65-76; LABUDA, *Studia*, s. 460; J. DĄBROWSKI, *Początki państwa polskiego*, „*Rocznik Krakowski*” 34 (1957-1959), s. 51-52, 58; S. KĘTRZYŃSKI, *Dagome iudex*, „*Przegląd Historyczny*” 41 (1950), s. 142.

⁵⁴ ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski*, s. 608.

⁵⁵ LABUDA, *Studia*, s. 460.

⁵⁶ ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski*, s. 608.

mienie „craccoa” jako określenia granicznego do „infra hos affines” oznaczałoby, że Kraków był wyłączony z darowizny Mieszka I dla Stolicy Apostolskiej⁵⁷. Autorzy twierdzą, że użyta w regeście nazwa „craccoa” powinna być rozumiana nie jako sam Kraków, ale jako cały kraj z grodem Kraków, a więc późniejsza Małopolska⁵⁸. Z tym wiąże się opinia, że Kraków około 991 r., albo nie należał jeszcze do państwa polskiego, albo „stanowił już dzielnicę Bolesława Chrobrego”⁵⁹. Odnośnie do pozostawiania Krakowa poza terenami nadania Stolicy Apostolskiej „Gniezna z przyległościami” istnieje wiele hipotez⁶⁰. Żadna z nich jednak nie rozstrzyga jednoznacznie zagadnienia wyłączenia z donacji Krakowa.

Kolejna wątpliwość dotyczy dalszego odcinka granicy wskazanego w rejestrze, a mianowicie „alemure”. Większość Autorów utrzymuje, że pod tą nazwą należy rozumieć Ołomuniec, przy czym niektórzy są zdania, że należy tutaj rozumieć Morawy jako kraj lub diecezję morawską⁶¹. Są Autorzy, którzy twierdzą, że brzmienie nazwy Alemure sprawia trudności w identyfikacji z krajem lub grodem⁶².

⁵⁷ BUCZEK, *Zagadnienie*, s. 130.

⁵⁸ Tamże, s. 129. K. Buczek twierdzi, że opis granicy państwa Mieszka I z regestu nie odtwarza wiernie tekstu z aktu obłacyjnego. Fragment „et ab ipsa craccoa usque ad flumen oddere” skłania do postawienia wątpliwości, gdyż granica „craccoa” nie mogła biec wzdłuż górnej Odry, gdyż tam mieszkały plemiona śląskie. Tak też twierdzi ŁOWMIĄSKI, *Początki Polski*, s. 608, przyp. 1855, gdzie podaje, że „granica między Wiślanami a plemionami górnośląskimi przebiegała w przybliżeniu linią wododziału Odry i Wisły”.

⁵⁹ BUCZEK, *Zagadnienie*, s. 130, gdzie autor ten opowiada się za tą drugą ewentualnością. Opiera swoje stanowisko o brak wymienienia syna Dobrawy w regeście *Dagome iudex*. Twierdzi, że Mieszko I umarł w 992 r., a przed jego śmiercią Kraków musiał już należeć do Polski.

⁶⁰ BUCZEK, *Zagadnienie*, s. 129-134 omawia kilka i skłania się ku przyjęciu przypuszczenia, że imię Ody i dwóch starszych synów, świadczy o jej inicjatywie obłacyj. Mogło to dokonać się również z korzyścią dla biskupa gnieźnieńskiego Ungera. Brak w dokumencie imienia Świętopełka tłumaczy tym, że ok. 991 r. nie osiągnął on jeszcze odpowiedniego wieku.

⁶¹ BUCZEK, *Znaczenie*, s. 134. Autor snuje przypuszczenia, że trudno przyjąć, aby Alemure oznaczało Czechy. Jeżeli przyjąć, że Alemure to Morawy, to brakuje Czech, jeżeli przyjąć, że „alemure” to Czechy to brakuje Moraw i stwierdza ten brak w rejestrze. Podobnie ŁOWMIĄSKI, *Początki Polski*, s. 608-609 twierdzi, że Alemure nie określa Czech. Wskazuje na wątpliwość, gdyż regest precyzyjnie podaje różne krainy i miejscowości, wykazuje dobrą znajomość terytoriów, co miałyby prowadzić do wniosku, że regest wiernie oddaje treść oryginalnego dokumentu obłacyjnego. Wskazuje jednak na opuszczenie nazwy Czech pomiędzy Ołomuńcem a Milczanami. Twierdzi, że to opuszczenie mogło dokonać się ze strony Stolicy Apostolskiej, która nie chciała potwierdzać tej granicy ze względów politycznych. Przeciwnie stanowisko utrzymuje BUCZEK, *Zagadnienie*, s. 134, który twierdzi, że Czechy nie zostały pominięte świadomie lub przypadkowo, ale dlatego, że regest nie przekazuje wiernie treści oryginalnego dokumentu obłacyjnego. W ogólnej ocenie ci dwaj Autorzy zajmują przeciwne stanowiska. O ile BUCZEK, *Zagadnienie*, s. 138 z pewną dozą powściągliwości, ale jednak, twierdzi, że kardynał Deusdedit „miał przed sobą tekst mocno podniszczony i że sporządzony przezeń regest jest dość daleki od archetypu, co spowodowało w konsekwencji powstanie owych zagadek”, to ŁOWMIĄSKI, *Początki Polski*, s. 608-609 podkreślając ścisłość określeń granic twierdzi, że „zdradzają znakomitą znajomość terenu u wystawcy oraz precyzyjne oddanie określeń w regeście, który siłą rzeczy musiał

Następny fragment granicy określony słowami „ab ipsa alemura usque in terram milze recte intra oddere”, prowadzi do ziemi Milczan. Od tej ziemi, jak mamy to w opisie, „exinde ducente iuxta flumen oddera usque in predictam civitatem schinesghe” granica zmierzała ku Odrze i wzdłuż rzeki do Schinesghe z początku opisu. Kolejne wątpliwości powstają z powodu braku w opisie odcinka od ziemi lubuskiej do „longum mare”⁶³. Mogło być to spowodowane wątpliwościami co do granicy w obszarze ujścia Odry lub dokonana została w tym miejscu korektura papieska⁶⁴.

6. ZNACZENIE POLITYCZNE I CHARAKTER PRAWNY

Dokument *Dagome iudex* miał z pewnością osiągnąć określony cel. Badaniem tego zajmowało się wielu Autorów, próbując określić cele polityczne, jak też wskazać na prawno-polityczny charakter. Poza tymi, istotny jest aspekt dotyczący spraw kościelnych. One, jak można przypuszczać, leżały u podstaw decyzji Mieszka I. Pomoc papieża w sprawach czysto politycznych nie mogłaby przynieść efektów. Papież mógłby posłużyć się wpływami u cesarza, ale bezpośredniego wpływu trudno byłoby oczekiwać. Autorzy usiłując rozwiązać te trudne zagadnienia, zajmowali różne stanowiska. Jedni stoją na stanowisku, że dokument „dotyczyć musiał przede wszystkim spraw kościelnych”⁶⁵. Inni celu dokumentu

wiernie przekazać tenor dokumentu”. Podobnie uczynił to w: H. ŁOWMIAŃSKI, *Imię chrzestne Mieszka I*, „Slavia Occidentalis” 19 (1948), s. 243.

⁶² ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski*, s. 609.

⁶³ LABUDA, *Studia*, s. 460 pozostawia to jako kwestię otwartą. Wskazuje przy tym na kilka możliwości określenia władania Polski nad ujściem Odry. Jako możliwe wymienia ujście Dziwny, ujście Świny i ujście Piny/Piany i przywołuje Autorów, którzy zajmowali się tym zagadnieniem: Z. KACZMARCZYK, *Najstarsza granica Polski pod Szczecinem*, „Przegląd Zachodni” 3 (1947), nr 4, s. 353-356, gdzie granicę miały wyznaczać Rędowa i Świna. Przytacza też sugestię: Z. SUŁOWSKI, *Najstarsza granica zachodnia Polski*, Poznań: Instytut Zachodni 1952, s. 134, który wskazał na piętnaście możliwości wyznaczenia tej granicy, a sam opowiada się za Świną (s. 95).

⁶⁴ LABUDA, *Studia*, s. 460 pozostawia to jako kwestię otwartą. Wskazuje przy tym na kilka możliwości określenia władania Polski nad ujściem Odry. Jako możliwe wymienia ujście Dziwny, ujście Świny i ujście Piny/Piany i przywołuje Autorów, którzy zajmowali się tym zagadnieniem: Z. KACZMARCZYK, *Najstarsza granica Polski pod Szczecinem*, „Przegląd Zachodni” 3 (1947), nr 4, s. 353-356, gdzie granicę miały wyznaczać Rędowa i Świna. Przytacza też sugestię: Z. SUŁOWSKI, *Najstarsza granica zachodnia Polski*, Poznań: Instytut Zachodni 1952, s. 134, który wskazał na piętnaście możliwości wyznaczenia tej granicy, a sam opowiada się za Świną (s. 95).

⁶⁵ ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski*, s. 611.

⁶⁶ BUCZEK, *Zagadnienie*, s. 137.

upatrują w usankcjonowaniu zdobyczy terytorialnych Mieszka I na Śląsku⁶⁶. Inni stoją na stanowisku, że powiązanie tych zdobytych terenów z Gniezmem mogło być celem dokumentu, nawet włączenie tych terenów do „gnieźnieńskiego dziedzictwa synów Ody”⁶⁷.

Trudny do przyjęcia byłby również pogląd, jakoby miało to związek z utworzeniem w Polsce prowincji kościelnej⁶⁸. Na przeszkodzie próbom utworzenia w Polsce prowincji kościelnej w tamtym czasie stali z pewnością biskupi niemieccy, a szczególnie arcybiskup magdeburgski Gizyler. Później sytuacja zmieniła się. Należy jednak stwierdzić, że Mieszko I „nie dopuścił do uzależnienia swego kraju od Niemiec pod względem kościelnym”⁶⁹. W jakiej mierze przyczynił się do tego akt oddania się w opiekę Stolicy Apostolskiej, trudno jednoznacznie rozstrzygnąć. Rozpatrywana jest możliwość, że być może Polska w 991 r. mogła otrzymać kanonicznie erygowane biskupstwo, a nie tylko biskupa misyjnego⁷⁰. Autorzy różnią się zasadniczo w opiniach dotyczących wpływu *Dagome iudex* na powstanie metropolii w Polsce. Jedni utrzymują, że akt obłacji stworzył taką możliwość⁷¹. Inni są zdania, że istotnie akt obłacji miał na celu regulacje kościelne, jednak śmierć Mieszka I i sytuacja, jaka po jego śmierci wytworzyła się w Polsce, uniemożliwiły w pełni jego realizację⁷². Twierdzą przy tym, że aktu donacji nie

⁶⁶ LABUDA, *Znaczenie*, s. 40-41, gdzie Autor wskazuje na uderzenie Mieszka I na posiadłości czeskie w Małopolsce i na Śląsku. Przepuszczalnie w latach 988-989 nastąpiło zajęcie Krakowa i części Śląska. Wskutek wojny Mieszka I z Bolesławem Pobożnym, Śląsk z Niemcżą i cała Małopolska znalazły się pod panowaniem Mieszka I.

⁶⁷ BUCZEK, *Zagadnienie*, s. 137.

⁶⁸ Tamże, s. 137, wraz z przyp. 133. Związku ze staraniami o własną metropolię dopatruje się S. ZAKRZEWSKI, *Najdawniejsza bulla dla Polski*, „Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego, dz. hist.-filozof.” t. I (1923), s. 22 n.; Z. WOJCIECHOWSKI, *Polska nad Wisłą i Odrą w X wieku – studium nad genezą państwa Piastów i jego cywilizacji – z 19 tablicami i 1 mapką*, Katowice: Wydawnictwa Instytutu Śląskiego 1939, s. 93 n.; tak też: KEHR, *Das Erzbistum Magdeburg*, s. 31-32, gdzie twierdzi, że „Diese Schenkung, mit der die Zahlung eines Jahreszinses verbunden war, von dem schon Thietmar von Merseburg und Bruno von Querfurt wissen, war der Vorakt zu der großen Aktion vom Jahre 1000, der Errichtung einer polnischen Metropole in Gnesen”.

⁶⁹ BUCZEK, *Zagadnienie*, s. 137.

⁷⁰ Tamże, gdzie Autor przywołuje taką możliwość, którą proponuje KĘTRZYŃSKI, *Dagome iudex*, s. 145. Buczek jest jednak zdania, że Mieszko I oddając w protektorat państwo Polskie nie miał na celu osiągnięcia dla Polski biskupstwa.

⁷¹ BUCZEK, *Zagadnienie*, s. 137 uznaje za pozbawione podstaw źródłowych tezy P. BOGDANOWICZA, *Geneza aktu dyplomatycznego zwanego Dagome iudex*, „Roczniki Historyczne” 25 (1959), s. 21, w których autor ten twierdzi, że akt obłacji miał znaczenie dla powstania metropolii w Polsce. Podobnie ŁOWMIAŃSKI, *Imię chrzestne*, s. 304-307, który utrzymuje, że oddanie państwa polskiego spowodowało w efekcie erygowanie biskupstwa. Problematyczne jest jednak, dłaczego w akcie obłacji jest mowa o Schinesghe (Gniezno) z przyległościami, a nie Poznań. Również utworzenie w 1000 r. metropolii w Gnieźnie wbrew woli biskupa Ungera nasuwa pytania.

⁷² BUCZEK, *Zagadnienie*, s. 138.

należy łączyć z instytucją świętopietrza, gdyż w dokumencie brak jakichkolwiek wzmianek o zobowiązaniach fiskalnych⁷³.

Większość badaczy opowiada się za motywami kościelnymi. Pewnych stwierdzeń jednak brak, pozostają tylko domysły oparte o porównanie sytuacji struktur kościelnych około 1000 r. Argumenty zmierzają w tym kierunku, że w 990 r. w Polsce było jedno biskupstwo. Gdy w 984 r. umarł biskup Jordan, biskupstwo to było nieobsadzone, jak przypuszcza się, z powodu sprzeciwu biskupa Magdeburga, który rościł sobie pretensje do zwierzchnictwa nad Polską strukturą kościelną. Potrzebą tamtego czasu było ściśle powiązanie struktury kościelnej z terytorium państwowym. W 1000 r. w Polsce istniała metropolia, w skład której wchodziło pięć biskupstw. Ich sieć obejmowała obszar państwa. Z tej sieci został osobiście wyjęty biskup Unger. Prawdopodobnie troska o jedność sieci biskupstw w ramach metropolii w granicach państwa polskiego i silniejsze zjednoczenie czynników kościelnych i państwowych leżały u podstaw decyzji o oddaniu państwa polskiego w protektorat Stolicy Apostolskiej⁷⁴.

Analizie poddaje się zwykle motywy prawne i polityczne. Wśród motywów politycznych wymienia się najczęściej trzy stanowiska. Jedni przyjmują, że Dagome wymieniony w dokumencie, to nie jest Mieszko I. Za podstawę analiz biorą konflikt pomiędzy wydzieloną Odą a Bolesławem Chrobrym. Jednak ta droga interpretacji została uznana za niemożliwą do przyjęcia. Kolejna droga analiz, jaką historycy przyjmują, związana jest z konfliktem polsko-niemieckim w latach 1004-1018. Oddanie Polski w protektorat Stolicy Apostolskiej miało uniemożliwić wpływ Cesarstwa na Polskę⁷⁵. Trzecie stanowisko wskazuje na związek obla-

⁷³ Przeciwnie stanowisko zajmuje J. PTAŚNIK, *Denar św. Piotra obrońca jedności politycznej i kościelnej w Polsce*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny” 51 (1908), s. 140; TENŻE, *Dagome iudex*, s. 13 n., za: BUCZEK, *Zagadnienie*, s. 138, przyp. 138. Wątpliwości odnośnie do łączenia dokumentu *Dagome iudex* z genezą świętopietrza zgłaszał Wł. ABRAHAM, *Organizacja kościoła w Polsce do połowy wieku XII*, wyd. 2, Lwów: nakładem Księgarni Gubrynowicza i Schmidta 1893, s. 50-52, 187-198, chociaż KÜRBISÓWNA, *Dagome iudex*, s. 398 twierdzi, że był załączeniem tego dokumentu z instytucją świętopietrza.

⁷⁴ ŁOWMIANSKI, *Początki Polski*, s. 602-603.

⁷⁵ KEHR, *Das Erzbistum Magdeburg*, s. 31, który w oddaniu Polski w protektorat Stolicy Apostolskiej widzi akt natury politycznej, który miał na celu zachowanie niezależności państwa polskiego od Cesarstwa „die Schenkung ist doch vorwiegend ein Akt politischer Natur und bedeutet ganz wie die Tradition des ersten Ungarnkönigs an Papst Silvester II. nicht nur den Beginn unmittelbarer Verbindung mit Rom und die Unterstellung unter den päpstlichen Stuhl, sondern zugleich den ersten Versuch, durch den Anschluß an die römische Kirche Polen von der einzigen, seine Selbständigkeit bedrohenden Großmacht, nämlich dem deutschen Reiche, unabhängig zu machen”. Taka interpretacja utrzymuje się w popularnym rozumieniu historii, czego dowodem jest tekst: «Dokumentem „Dagome iudex” Mieszko I oddał państwo polskie pod opiekę papieża. Miało to praktyczne znaczenie w szukaniu swego miejsca w obrębie świata chrześcijańskiego. Dało Polsce suwerenność

cji z organizacją struktur kościelnych, którego dalszym efektem miało być utworzenie w 1000 r. arcybiskupstwa gnieźnieńskiego⁷⁶.

Te dwa ostatnie stanowiska również nie są pozbawione wątpliwości. Myśl o pozyskaniu Stolicy Apostolskiej w konflikcie z Niemcami byłaby słuszną w późniejszych wiekach (XIII-XIV)⁷⁷, w X w. trudno dostrzec taką możliwość⁷⁸. Papiestwo swój wpływ na Cesarstwo uzyska w końcu XI w. Ponadto stosunki polsko-niemieckie w końcu X w. nie były naznaczone napięciami⁷⁹.

W wymiarze politycznym podstawą dla powstania dokumentu *Dagome iudex* mogły być relacje polsko-weleckie i polsko-czeskie. Relacje polsko-weleckie, jako podstawa dla oddania Polski w protektorat Stolicy Apostolskiej są jednak przez historyków odrzucane. Bardziej rozważają jako możliwe relacje polsko-czeskie. Pomiędzy Polską a Czechami istniały wówczas napięcia. Spowodowane były postawą Mieszka I, który chciał wykorzystać wojnę pomiędzy Niemcami a Bolesławem Pobożnym, księciem czeskim. Mieszko, uderzył na Małopolskę i Śląsk, gdzie były posiadłości czeskie⁸⁰. Bolesław czeski podjął w 990 r. wyprawę odwetową⁸¹ i wówczas wojna polsko-czeska przybrała na sile⁸². Tak więc przed 990 r. Mieszko zajął Małopolskę z Krakowem i część Śląska z Niemczą⁸³. Bolesław Pobożny walczył o „regnum sibi ablatum”. Jednak Mieszko I wspierany przez wojska niemieckie pokonał wojska czesko-weleckie i zajął Małopolskę i Śląsk⁸⁴. Mieszko widział niepewne poparcie strony niemieckiej, a wrogie, co oczywiste, naznaczone chęcią odwetu i odebrania zagarniętych ziem, nastawienie strony czeskiej. W tej sytuacji, być może, zrodziła się myśl oddania państwa polskiego w protektorat Stolicy Apostolskiej. Taką interpretację powodów oddania przyjmuje, jako przypuszczenie, G. Labuda⁸⁵. Taki akt prawny znany był zarówno

wobec cesarstwa niemieckiego. To było wielkie, mądre i ważne posunięcie Mieszka I», K. CZUBA, *Co Polska zawdzięcza Europie?*, „Niedziela” nr 15, 15 IV 2018, s. 18.

⁷⁶ LABUDA, *Znaczenie*, s. 34-35.

⁷⁷ PTAŚNIK, *Denar świętego Piotra*, s. 133 n.; za: TENŻE, *Znaczenie*, s. 36, przyp. 19.

⁷⁸ KEHR, *Das Erzbistum Magdeburg*, s. 33, gdzie twierdzi, że „Seine Ehe mit der Sächsin Oda, sein Bundesverhältnis zu Otto III., seine Beziehungen zu Gieseler von Magdeburg weisen auf ein engeres Verhältnis zu Deutschland hin, als es vorher oder nachher bestanden hat [...]”.

⁷⁹ Tamże. Ponadto w 991 r. Mieszko I był przyjaźnie przyjmowany na dworze niemieckim, „Annales Quedlinburgenses”, MGSS, t. III (1929), s. 68.

⁸⁰ LABUDA, *Znaczenie*, s. 40.

⁸¹ THIETMAR, *Chronicon*, ks. IV, kap. 12.

⁸² Potwierdzają to *Annales Hildesheimenses*, a. 990: „Misacho et Bolizlavo, duces Sclavorum, gravibus inimicis inter se conflixerant”; za: LABUDA, *Studia*, s. 227, przyp. 117.

⁸³ To wydarzenie poświadczane jest w *Fontes rerum Bohemicarum*, t. II, s. 240: „990. Item eodem anno Nemci perdita est”; za: LABUDA, *Studia*, s. 228, przyp. 118.

⁸⁴ LABUDA, *Znaczenie*, s. 41.

⁸⁵ Tamże, s. 42.

w stosunkach prawno-kościelnych, jak i prawno-państwowych. Zwykle miało to miejsce, co oczywiste, w relacji państw słabszych wobec państw silniejszych, jak też wobec Stolicy Apostolskiej, która miała znaczenie nie ze względu na siłę militarną, ale moralną.

W dokumencie *Dagome iudex* sama czynność prawna została określona słowem „contulisse”⁸⁶. W szerszym kontekście „leguntur beato P. / contulisse unam civitatem in integro”, co oznaczało oddanie państwa św. Piotrowi. Nie był to akt o znaczeniu religijnym. Oddanie św. Piotrowi oznaczało oddanie państwa pod opiekę Stolicy Apostolskiej.

Historycy podkreślają trzy formy zależności. Mógł to być stosunek lenny, trybutarny i protekcyjny. To, jaka forma mogła zachodzić w wypadku *Dagome iudex* jest w literaturze dyskutowane i Autorzy zajmują różne stanowiska. Mówi się o stosunku protekcyjnym⁸⁷. Są Autorzy, którzy opowiadają się za stosunkiem lennym⁸⁸.

J. Ptaśnik zaprzeczał stosunkowi protekcyjnemu, gdyż, w jego mniemaniu, „przy protekcyjnym tylko książę *in signum protectionis* płacił papieżowi pewną kwotę za opiekę”⁸⁹. W wypadku Polski opłaty te dotyczyły całego kraju. Takie stanowisko wypływa z oparcia się na *Chronicon* Thietmara, gdzie nie ma jednak jednoznacznej informacji czy chodzi o osobistą daninę księcia czy cały kraj⁹⁰.

Przeciwnie stanowisko zajął M. Łodyński. Autor ten utrzymuje, że był to stosunek protekcji⁹¹. Takie stanowisko miało wypływać z opinii, że w końcu X w. Polska była uzależniona od Niemiec, stąd nie mogła wchodzić w kolejną zależność lenną, w tym wypadku wobec Stolicy Apostolskiej. Argumentował przy tym, że intersujący nas akt prawny, jakim był *Dagome iudex*, nie miał za inicjatora Mieszka I, ale inicjatorką była Oda i skierowany był przeciw uzurpowaniu władzy w państwie przez Bolesława Chrobrego. Akt oddania państwa w protektorat Stolicy Apostolskiej miał zabezpieczyć państwo, jako dziedzictwo, dla jej synów. Autor ten

⁸⁶ J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków: Universitas 1997, s. 197-198, s.v. *Confero* – darować, przekazać, powierzyć.

⁸⁷ S. KUTRZEBA, *Historia ustroju Polski*, wyd. 2, Kraków: nakł. Akademii Umiejętności 1908, s. 14; TENŻE, *Historia ustroju Polski w zarysie – Korona*, wyd. 7, Kraków: skl. gł. w Księgarniach Gebethnera i Wolfa 1931, s. 35, gdzie tę formę zależności określa jako „stosunek zwierzchnictwa papieżstwa nad Polską”; za: LABUDA, *Znaczenie*, s. 43, przyp. 32. Takie stanowisko zajmował też O. BALZER, *Z powodu nowego zarysu historii ustroju Polski*, „Kwartalnik Historyczny” 20 (1906), s. 404; TENŻE, *Historia ustroju Polski. Skrypt wykładów uniwersyteckich*, Lwów 1933, s. 102; za: LABUDA, *Znaczenie*, s. 43, przyp. 33.

⁸⁸ PTAŚNIK, *Denar św. Piotra*, s. 156-159; za: LABUDA, *Znaczenie*, s. 43, przyp. 34.

⁸⁹ PTAŚNIK, *Denar św. Piotra*, s. 157; za: LABUDA, *Znaczenie*, s. 43, przyp. 35.

⁹⁰ LABUDA, *Znaczenie*, s. 44.

⁹¹ ŁODYŃSKI, *Dokument „Dagome iudex”*, s. 95. W ocenie LABUDY, *Znaczenie*, s. 44, przyp. 37 przesłanki, za pomocą których argumentuje ten Autor są wątpliwe.

utrzymuje ponadto, że *Dagome iudex* nie ma związku z faktem stosunku trybutarnego, który wiązał później Bolesława Chrobrego ze Stolicą Apostolską⁹². Ta teza nie przyjęła się jednak w nauce⁹³. W dyskusji nad zagadnieniem historycy opowiadają się bądź za jedną tezą, bądź za inną, pozostawiając jednak rzecz bez rozstrzygnięcia⁹⁴.

Do dyskusji nad charakterem obłacji włączył się M.Z. Jedlicki, który wyakcentował fakt „opieki”, która miała być następstwem obłacji. Nawiązał przy tym do instytucji prawnej znanej ze stosunków prywatno-prawnych, do precarii⁹⁵. W konsekwencji twierdził, że Mieszko i jego następcy mieli tylko „possessionem et usum fructum”. Miało to charakter tylko teoretyczny i nie ograniczało w niczym suwerenności władców⁹⁶. Stanowisko to, zdaniem historyków, nie jest do utrzymania, gdyż precaria jest instytucją dotyczącą stosunków prywatno-prawnych, a protekcja papieska dotyczy stosunków publiczno-prawnych⁹⁷.

Podkreśla się, że protekcja papieska, która rozwinęła się w IX-XII w., miała zastosowanie przede wszystkim wobec instytucji kościelnych i wyrażała się w formie protekcji i egzempcji. Celem egzempcji było zapewnienie swobód i przywilejów ze strony władz kościelnych. Celem protekcji natomiast miała być ochrona przed żądaniami osób świeckich, włącznie z panującymi⁹⁸. Instytucja protekcjonizmu przenosiła się na osoby świeckie. Taki charakter, jak się wydaje, miało oddanie państwa polskiego w protektorat Stolicy Apostolskiej.

Polska jest uznawana za pierwsze państwo oddane w protektorat Stolicy Apostolskiej. Kolejnymi były Węgry i hrabstwa hiszpańskie⁹⁹. Taka formuła prawno-polityczna protekcji miała miejsce równocześnie z czasem oddania państwa polskiego w protektorat Stolicy Apostolskiej.

⁹² M. ŁODYŃSKI, *Uzależnienie Polski od papieżstwa a kanonizacja św. Stanisława*, Warszawa: nakł. Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 1918, s. 17, przyp. 2; TENZE, *Dokument „Dagome iudex”*, s. 93; za: LABUDA, *Znaczenie*, s. 44, przyp. 38.

⁹³ E. MASCHKE, *Der Peterspfennig in Polen und dem Deutschen Osten*, Leipzig: J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung 1933, s. 19 n.; za: LABUDA, *Znaczenie*, s. 44, przyp. 39.

⁹⁴ LABUDA, *Znaczenie*, s. 45.

⁹⁵ SONDEL, *Słownik łacińsko-polski*, s. 783 s.v. *Precarium, precaria oblata* – występujące w kościelnych stosunkach majątkowych posiadanie prekaryjne, polegające na przekazaniu ziemi w darze świętemu patronowi, przy zachowaniu prawa użytkowania za opłatą czynszu rekognicyjnego z tytułu zwierzchnictwa.

⁹⁶ M.Z. JEDLICKI, *Stosunek prawny Polski do Cesarstwa do roku 1000*, wyd. 2, Wodzisław Śląski: Templum 2011.

⁹⁷ LABUDA, *Znaczenie*, s. 45.

⁹⁸ Tamże, s. 46.

⁹⁹ Tamże, s. 49, przyp. 67, gdzie autor przytacza fakty świadczące o stosunku protekcyjnym Stolicy Apostolskiej wobec osób świeckich. Niejaki komes Oliba Cabreta z Besalú w Katalonii wraz z synem stali się „derelicti simul sub sola tuitione et defensione b. Petri apostoli, sui que vicarii” i „sub solo iudicio papae positi”.

Z instytucją protekcji połączony był obowiązek płacenia czynszu przez protegowanego. Skoro cel polityczny i prawny w wypadku instytucji kościelnych polegał na obronie protegowanego przez Stolicę Apostolską, zakazie zabierania własności, zawłaszczania dochodów i oddawania w lenno, to, jak się wydaje, można analogicznie przenieść te polityczno-prawne konsekwencje na organizmy państwowe oddawane w protekcję. Najważniejszym przywilejem protegowanego była groźba rzucenia klątwy papieskiej na tego, kto zabrałby choćby część terytorium protegowanego¹⁰⁰. Decyzja o oddaniu państwa w protektorat Stolicy Apostolskiej mogła mieć na celu zapewnienie państwu nietykalności.

Polska znalazła się w korzystnej sytuacji publiczno-prawnej, która była w późniejszych wiekach rozwijana. To, że Mieszko I oddał państwo polskie Stolicy Apostolskiej, wiemy z rejestru *Dagome iudex*. Oskar Halecki określa go jako „Jedyny znany nam dokument, jaki pozostał po Mieszku I”. Ocenia, że decyzja o oddaniu Polski w protektorat Stolicy Apostolskiej jest świadectwem „wyjątkowej dalekowzroczności i troski o przyszłość państwa”¹⁰¹. Później Bolesław Chrobry płacił papieżowi czynsz, a Stolicę Apostolską traktował jako swojego zwierzchnika, co było widoczne szczególnie w staraniach o koronę królewską¹⁰². Utrzymywany jest pogląd, że oddanie państwa polskiego pod protektorat Stolicy Apostolskiej miało za cel polityczny zabezpieczenie państwa polskiego przez zakusami państw sąsiednich, przede wszystkim Niemiec i Czech.

7. SKUTKI DLA PAŃSTWA I KOŚCIOŁA

Dokument *Dagome iudex* ustanowił podstawę stosunku prawno-publicznego Polski wobec Stolicy Apostolskiej¹⁰³. Nie był on wyrazem osobistej decyzji Mieszka I, ale poddawał całe państwo pod protektorat Stolicy Apostolskiej. Polska znalazła

¹⁰⁰ LABUDA, *Znaczenie*, s. 52, gdzie w przyp. 73 powołuje się na ŁODYŃSKIEGO, *Uzależnienie Polski od papieżstwa*, s. 7-8; PTAŚNIK, *Denar św. Piotra*, passim.

¹⁰¹ O. HALECKI, *Historia Polski*, Lublin–Londyn: Towarzystwo Naukowe KUL, Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas” 1992, s. 23.

¹⁰² LABUDA, *Znaczenie*, s. 52, przyp. 74 i 75. O związku donacji Mieszka I i trybutu płaconego przez Bolesława Chrobrego jako konsekwencji stosunku protekcyjnego również MASCHKE, *Der Peterpfennig*, s. 20: „(Es) besteht kein Grund, den Zusammenhang zwischen der Schenkung der civitas Schinesne und der Zinspflichtigkeit Boleslaw Chrobry's zu zerreißen. Beide lassen uns ein Schutzverhältnis der Kurie gegenüber dem polnischen Herzogtum und seinem Fürsten erkennen, bei dem die Schenkung eine protectio der Kurie über den jungen slavischen Staat herbeiführt, und der Zins seinem Rechtscharakter nach die Rekognition der protektionellen Beziehung des Herzogs zum Apostelfürsten, d. h. zum Papste darstellt”; cyt. za: LABUDA, *Znaczenie*, s. 53-54, przyp. 81.

¹⁰³ LABUDA, *Studia*, s. 294-295.

się w orbicie państw, które były chronione autorytetem Stolicy Apostolskiej i uzyskała w stosunkach międzynarodowych stanowisko prawne, które chroniło ją przed bezprawnym zajęciem przez jakiegokolwiek państwo. W tamtym czasie groźba taka istniała ze strony Niemiec lub Czech. Historycy zajmują zróżnicowane stanowiska wobec takiej tezy¹⁰⁴. G. Labuda przyjmuje, że *Dagome iudex* nie wywoływał w przyszłości konkretnych politycznych następstw. Jedynym realnym związkiem był obowiązek płacenia daniny na rzecz Stolicy Apostolskiej w postaci świętopietrza¹⁰⁵. Tym niemniej *Dagome iudex* należy widzieć w optyce polityki protekcyjnej papieżstwa. Protekcja w X w. ograniczała się do klasztorów, ale już od Jana XIII (965-972), Benedykta VII (974-983), Sylwestra II (999-1003) obejmowała również władców świeckich. Używane w dokumentach sformułowanie „in ius et proprietatem sancti Petri” oznaczały opiekę papieską nad terytoriami władców, ale także prawo własności na tych terytoriach, za co władcy płacili daninę na rzecz Stolicy Apostolskiej¹⁰⁶.

Z badań H. Hirscha wynika, że *Dagome iudex* należy widzieć w optyce kształtującej się wówczas polityki ogólnoeuropejskiej. W tamtym czasie zaczął kształtować się pogląd prawny zmierzający do rozszerzenia opieki papieskiej z zakresu instytucji kościelnych na stosunki państwowe. Autor za podstawę wziął protekcję papieską nad przywilejami niemieckimi, francuskimi i katalońskimi. Oddanie Polski w protektorat Stolicy Apostolskiej należy widzieć w perspektywie tych ogólnoeuropejskich relacji¹⁰⁷. Z takiego nadania wypływała w konsekwencji własność Stolicy Apostolskiej i z tego wynikał obowiązek płacenia trybutu, o którym

¹⁰⁴ Takie stanowisko zajmują ABRAHAM, *Organizacja Kościoła*, s. 53; KEHR, *Das Erzbistum Magdeburg*, s. 31-33; MASCHKE, *Der Peterspfennig*, s. 21 n.; ZAKRZEWSKI, *Bolesław Chrobry*, s. 68 n. Szczególnie JEDLICKI, *Stosunek prawny Polski do Cesarstwa do 1000 roku*, s. 444-445, stoi na stanowisku, że *Dagome iudex* miał chronić Polskę przed wpływami Cesarstwa i stanowczo twierdzi: „Ocena strony politycznej darowizny Mieszka nie nastręcza żadnych trudności. Prawie wszyscy uczeni zgodni są w zapatrywaniu, że akt ten zwracał się swym ostrzem przeciw Cesarstwu i że stanowił dalszy etap na drodze do wyzwolenia się Mieszka spod jego przewagi”, cyt. za: LABUDA, *Studia*, s. 295, przyp. 253^a. HALECKI, *Historia Polski*, s. 23 podnosi fakt, że w chwili przekazania państwa polskiego w protektorat Stolicy Apostolskiej, ta ostatnia była jeszcze daleka od swojej przyszłej roli politycznej, gdy mogła przeciwstawiać się Cesarstwu.

¹⁰⁵ LABUDA, *Studia*, s. 295. HALECKI, *Historia Polski*, s. 23 stwierdza, że decyzja Mieszka I była „czymś więcej niż aktem hołdu złożonego Kościołowi, a świętopietrze, które Polska miała odtąd płacić, czymś więcej niż zwykłym symbolem”.

¹⁰⁶ LABUDA, *Studia*, s. 295-296. Autor powołuje się na badania H. HIRSCHA, *Untersuchungen zur Geschichte d. päpstlichen Schutzes*, „Mitteilungen d. österreichischen Instituts für Geschichtsforschung” 54 (1942), s. 363-433. MASCHKE, *Der Peterspfennig*, s. 19: „Zudem war die Verbindung von Schenkung und Zinspflicht an der Kurie fast Regel”, cyt. za: LABUDA, *Studia*, s. 296, przyp. 254^c.

¹⁰⁷ LABUDA, *Studia*, s. 296, przyp. 254.

poświadczają dwukrotnie źródła¹⁰⁸. Trudno jednak w tamtym czasie dostrzec w akcie oddania w protekcję Stolicy Apostolskiej państwa polskiego aktu skierowanego przeciwko Cesarstwu. Takie poglądy są kształtowane prawdopodobnie w oparciu o późniejsze relacje państwa polskiego z Niemcami i *ex post* projektowane na czas, w którym Mieszko I dokonał aktu oddania w protekcję państwa polskiego.

Biorąc pod uwagę ówczesne publiczno-prawne stosunki między Stolicą Apostolską i państwami Europy, należy przyjąć, że taki akt miał na celu moralną opiekę Stolicy Apostolskiej, która chroniłaby protegowane państwo przed naruszeniem jego granic i suwerenności przez jakiegokolwiek państwo¹⁰⁹. Polska musiała płacić za to daninę, weszła w zależność trybutarną, ale weszła poprzez ten akt w orbitę państw pozostających w opiece Stolicy Apostolskiej. Zostały nawiązane swego rodzaju „stosunki dyplomatyczne”, co w przyszłości ułatwiło starania Bolesława Chrobrego o koronę królewską. Skutkiem decyzji Mieszka I był fakt, że poprzez nią „dał swemu młodemu państwu najlepszą możliwą gwarancję jego niepodległości i bezpieczeństwa. W przyszłych wiekach ów ścisły i niezapomniany związek ze Stolicą Apostolską będzie służył Polsce jako pewne oparcie w najcięższych chwilach. Akt ten, przeciwstawiając się pretensjom cesarskim, zapewniał nienaruszalność granic Polski, a nawet i jej narodowy charakter, a zarazem był widomym znakiem zasad ładu duchowego, który przenikał całą historię Polski”¹¹⁰.

Obok politycznych relacji, istotne były relacje w wymiarze kościelnym. W dokumencie *Dagome iudex* zaznacza się również polityka kościelna Mieszka I. I chociaż trudno dostrzec bezpośrednie konsekwencje dla organizacji kościelnej w Polsce, to bez wątplenia zrealizował je Bolesław Chrobry. On bowiem nie tylko podtrzymał akt oddania państwa polskiego w protekcję Stolicy Apostolskiej, ale też płacił trybut na jej rzecz, jak świadczą o tym przywołane źródła.

W tamtym czasie spełnił on swoją rolę przed zakusami zwierzchnictwa Magdeburga i przygotował Kościół w Polsce do utworzenia własnej metropolii. Utworzenie w 1000 r. metropolii w Gnieźnie z sufraganiami w Poznaniu, Krakowie, Wrocławiu i Kołobrzegu, stało się możliwe, być może, również dzięki relacjom władców Polski związanym ze Stolicą Apostolską wskutek aktu donacji. Rezygnacja Wojciecha, być może w 997 r., z jurysdykcji nad strukturami kościelnymi w granicach państwa polskiego i mianowanie jego brata Gaudente-

¹⁰⁸ M.P.H., t. I, s. 227: „Sanctus Petrus, cuius tributarium se asserit, et sanctus martyr Adalbertus nonne protexerunt” oraz Thietmar, *Chronicon*, lib. VII, c. 32: „Insuper antea domno papae questus est per epistolae portitorem, ut non licet sibi propter latentes regis insidias, promissum principi apostolorum Petro persolvere censum”, cyt. za: LABUDA, *Studia*, s. 297, przyp. 254^d.

¹⁰⁹ LABUDA, *Studia*, s. 298.

¹¹⁰ HALECKI, *Historia Polski*, s. 23.

go na pierwszego metropolitę gnieźnieńskiego mogły być też daleką konsekwencją *Dagome iudex*¹¹¹.

Są autorzy, którzy interpretują *Dagome iudex* jako przygotowanie do utworzenia własnej metropolii w Gnieźnie. Wojciech był krewnym cesarza Ottona III (996-1002) i przyjacielem papieża Sylwestra II (999-1003). Został wypędzony z Pragi i na przełomie 996/997 r. schronił się na dworze, wówczas księcia, Bolesława Chrobrego (992-1025). Podczas wyprawy misyjnej do Prus poniósł śmierć męczeńską 23 kwietnia 997 r. Bolesław sprowadził ciało męczennika do Gniezna. Papież dokonał jego kanonizacji i podjął decyzję o utworzeniu metropolii w Gnieźnie w 1000 r. Biskupem pierwszej metropolii w Polsce został brat św. Wojciecha Gaudenty, a nie biskup poznański Unger. Biskup poznański Unger nie został podporządkowany metropolie, ale Stolicy Apostolskiej¹¹².

Organizacja Kościoła w Polsce odbywała się równolegle z budową terytorialną państwa. Trafne jest twierdzenie, że zjazd gnieźnieński z 1000 r., kiedy powstała metropolia gnieźnieńska, „wydźwignął [Polskę] na poczesne miejsce w zespole państw europejskich i umożliwił oddanie czynnika kościelnego w służbę państwa”¹¹³.

Być może, iż twierdzenie, że „*Dagome iudex* pozwala na wyjaśnienie końcowej fazy organizacji kościelnej, której ustalenie stanowiło istotny cel zawartej w tym akcie donacji”¹¹⁴ jest zbyt śmiałe. Jednak przedstawione w opracowaniu analizy uprawniają do przypuszczenia, że *Dagome iudex* wprowadził państwo polskie i Kościół na ziemiach polskich w orbitę krajów nawiązujących szczególne relacje ze Stolicą Apostolską. Polska stała się „znana” w Stolicy Apostol-

¹¹¹ ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski*, s. 604-605, przyp. 1851. Opis powołania metropolii w Gnieźnie Thietmar zawarł w *Chronicon*, lib. IV, c. 45: „Nec mora fecit [Otton III] ibi archiepiscopatum, ut spero legitime, sine consensu tamen prefati presulis, cuius diocesi omnis haec regio subiecta est, commitens eundem predicti martyris fratri Radimo eidemque subiciens Reinbernum, Salsae Chobergiensis aeccliesiae episcopum, Popponem Cracuaensem, Iohannem Wrotizlaensem, Vungero Posnaniensi excepto”. Tam też różne opinie na temat sytuacji biskupa poznańskiego Ungera. Thietmar przedstawiał fakty tendencyjnie, zapisał „ut spero legitime”. Wiedział o sprzeciwie Ungera, ale przemilczał decyzję papieża o erygowaniu metropolii w Gnieźnie. Tymczasem Gaudenty był z Ottonem w Rzymie i podpisał dokument wystawiony przez Ottona w Rzymie 2 grudnia 999 roku, *DGerm.* 2/2 (1983), nr 339, s. 768 „Gaudentius archiepiscopus sancti Adalberti martyris interfui et subscripsi”. Również o wyrażeniu papieskiej zgody na erygowanie metropolii w *Annales Hildesheimenses*, a. 1000, s. 28 „licentia Romani pontificis, causa petitionis Bolizlavonis Boemiorum ducis”, gdzie Bolesława nazywa księciem czeskim, ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski*, s. 605, przyp. 1851.

¹¹² KNOWLES, OBOLENSKY, *Historia Kościoła*, s. 419.

¹¹³ ŁOWMIAŃSKI, *Początki Polski*, s. 621.

¹¹⁴ Tamże, s. 605.

skiej jako państwo i trybut płacony przez państwo polskie za formalną opiekę nad nią, wprowadzał relację własności. Gdy więc kardynał Deusdedit spisywał terytoria należące do Stolicy Apostolskiej, to musiał, na równi z innymi państwami, wymienić państwo polskie.

Te fakty, które miały miejsce w historii Polski i Kościoła w Polsce na przełomie X i XI w., świadczą o ścisłej współpracy władzy państwowej i kościelnej w Polsce. Wzajemna zależność i współdziałanie stały u podstaw budowy państwa polskiego i Kościoła na ziemiach polskich. Dokument *Dagome iudex* był pierwszym aktem prawnym ułożenia prawno-publicznych relacji pomiędzy państwem polskim i Stolicą Apostolską. Można więc mówić o *Dagome iudex* jako prototypie konkordatów, które są umowami pomiędzy państwami a Stolicą Apostolską i których celem jest ułożenie właściwych relacji pomiędzy władzą państwową a Kościołem w danym państwie.

PODSUMOWANIE

Reforma Kościoła przeprowadzona w XI w. przez papieża Grzegorza VII (1073-1085) doprowadziła do podniesienia poziomu życia religijnego i dyscyplinarnego. Współpracujący z papieżem w dziele reformy kardynał Deusdedit sporządził *Collectio canonum*. W dziele tym, w którym zamieścił dokumenty poświadczające terytoria oddane w protektorat Stolicy Apostolskiej, znalazł się regest dokumentu nazwanego od imienia władcy *Dagome iudex*. Jest to dokument poświadczający oddanie przez Mieszka I państwa polskiego w protektorat Stolicy Apostolskiej. Nakreślone w dokumencie granice państwa, od Morza Bałtyckiego do Prus, na wschodzie Ruś, na południu Morawy, na zachodzie Odra, stanowią historyczny opis piastowskich ziem. Czynność prawna określona w dokumencie przez słowo „contulisse” (przekazać) polegała na przekazaniu państwa polskiego Stolicy Apostolskiej. Za to, państwo polskie zostało przyjęte w protekcję. Spowodowało to nawiązanie pomiędzy państwem polskim i Stolicą Apostolską określonego stosunku prawnego. Protekcja Stolicy Apostolskiej stanowiła moralną ochronę przed jakimkolwiek atakiem państw na terytorium państwa polskiego. Ten akt prawny pociągał za sobą obowiązek płacenia trybutu na rzecz Stolicy Apostolskiej. Celem politycznym decyzji Mieszka I było zabezpieczenie państwa przed atakami państw sąsiednich. Celem dalekosiężnym w obszarze stosunków kościelnych, było umożliwienie budowy własnych struktur kościelnych. Poprzez ten akt prawny Pol-

ska weszła w obszar stosunków polityczno-kościelno-prawnych ze Stolicą Apostolską. Dokument *Dagome iudex* można więc widzieć jako prototyp przyszłych konkordatów, które regulują relacje pomiędzy państwami i Stolicą Apostolską, jak też relacje pomiędzy państwem i Kościołem w danym państwie.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- ABRAHAM Władysław: Organizacja kościoła w Polsce do połowy wieku XII, wyd. 2, Lwów: nakładem Księgarni Gubrynowicza i Schmidta 1893.
- BALZER Oswald: Historia ustroju Polski. Skrypt wykładów uniwersyteckich, Lwów 1933.
- BOGDANOWICZ Piotr: Geneza aktu dyplomatycznego zwanego *Dagome iudex*, *Roczniki Historyczne* 25 (1959), s. 9-33.
- BRÜCKNER Aleksander: Bolesław Chrobry, *Slavia Occidentalis* 7 (1928), s. 65-79.
- BUCZEK Karol: Zagadnienie wiarygodności regestu *Dagome iudex*, [w:] *Studia Źródłoznawcze*, t. X, Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1965, s. 117-139.
- BURCZAK Krzysztof: *Dagome iudex* prototypem konkordatu, [w:] Krzysztof BURCZAK, Waław URUSZCZAK, Wojciech GÓRALSKI, Józef KRUKOWSKI, *Konkordaty Polski. Historia i terażniejszość*, red. J. Krukowski, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2019, s. 35-60.
- DĄBROWSKI Jan: Początki państwa polskiego, *Rocznik Krakowski* 34 (1957-1959), s. 51-58.
- HALECKI Oskar: Historia Polski, Lublin-Londyn: Towarzystwo Naukowe KUL, Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas” 1992.
- HIRSCH Emanuel: Leben und Werke des Kardinals Deusdedit, *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 85 (1905), s. 706-718.
- HIRSCH Hans: Untersuchungen zur Geschichte d. päpstlichen Schutzes, *Mitteilungen d. österreichischen Instituts für Geschichtsforschung* 54 (1942), s. 363-433.
- JEDLIŃSKI Marian Z.: Stosunek prawny Polski do Cesarstwa do roku 1000, wyd. 2, Wodzisław Śląski: Templum 2011.
- KACZMARCZYK Zdzisław: Najstarsza granica Polski pod Szczecinem, *Przegląd Zachodni* 3 (1947), nr 4, s. 353-356.
- KEHR Paul: Das Erzbistum Magdeburg und die erste Organisation der christlichen Kirche in Polen, Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaft 1920.
- KĘTRZYŃSKI Stanisław: *Dagome iudex*, *Przegląd Historyczny* 41 (1950), s. 133-151.
- KNOWLES M. David, OBOLENSKY Dimitri: Historia Kościoła, tłum. R. Turzyński, t. II, Warszawa: Pax 1988.
- KOCZY Leon: *Dagome iudex*, Schinesghe i Awbaba, *Roczniki Historyczne* 12 (1936), s. 1-46.
- KŪRBISÓWNA Brygida: *Dagome iudex*. Studium krytyczne, [w:] Początki państwa polskiego – Księga Tysiąclecia, t. I, red. K. Tymieniecki, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1962, s. 363-423.
- KUTRZEBA Stanisław: Historia ustroju Polski w zarysie – Korona, wyd. 7, Kraków: skł. gł. w Księgarniach Gebethnera i Wolfa 1931.
- KUTRZEBA Stanisław: Historia ustroju Polski, wyd. 2, Kraków: nakł. Akademii Umiejętności 1908.

- LABUDA Gerard: Schinesghe: Gniezno czy Szczecin, *Przegląd Zachodni* 7 (1951), nr 78, s. 586-592.
- LABUDA Gerard: Słowiańszczyzna starożytna i wczesnośredniowieczna: antologia tekstów źródłowych, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk & Wydawnictwo Sorus 1999.
- LABUDA Gerard: Studia nad początkami państwa polskiego, t. II, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 1988, s. 240-261.
- LABUDA Gerard: Znaczenie prawno-polityczne dokumentu „Dagome iudex”, *Nasza Przeszłość* 4 (1948), s. 33-60.
- LEFEBVRE Charles: Deusededit, [w:] Dictionnaire de droit canonique, t. IV, red. R. Naz, Paris: Librairie Letouzey et Ané 1901, kol. 1186-1191.
- LEHR-SPLAWIŃSKI Tadeusz: Jeszcze raz Gniezno czy Szczecin w regesście dokumentu Dagome iudex, *Slavia Occidentalis* 20 (1960), s. 95-99.
- LÖWENFELD Samuel: Die Canonsammlung des Cardinalis Deusededit und Register Gregors VII, *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* 10 (1885), s. 309-329.
- ŁODYŃSKI Marian: Dokument „Dagome iudex” a „kwestia sardyńska” w XI wieku, *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny* 54 (1911), s. 60-148.
- ŁODYŃSKI Marian: Uzależnienie Polski od papieżstwa a kanonizacja św. Stanisława, Warszawa: nakł. Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 1918.
- ŁOWMIAŃSKI Henryk: Imię chrzestne Mieszka I, *Slavia Occidentalis* 19 (1948), s. 203-308.
- ŁOWMIAŃSKI Henryk: Longum mare, *Roczniki Historyczne* 23 (1957), s. 65-77.
- ŁOWMIAŃSKI Henryk: Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n. e., t. V, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1973, s. 595-613.
- ŁYDKA Władysław, ZUBERBIER Andrzej: Berengariusz z Tours, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. II, Lublin: Towarzystwo Naukowe 1985, kol. 280-281.
- MASCHKE Erich: Der Peterspfennig in Polen und dem Deutschen Osten, Leipzig: J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung 1933.
- PTAŚNIK Jan: Dagome iudex, Kraków 1911.
- PTAŚNIK Jan: Denar św. Piotra obrońca jedności politycznej i kościelnej w Polsce, *Rozprawy Akademii Umiejętności Wydział Historyczno-Filozoficzny* 51 (1908), s. 1-102.
- SACKUR Ernst: Der Dictatus papae und die Canonsammlung des Deusededit, *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtsforschung Ergänzung* 8 (1892), s. 137-154.
- STEINACKER Harold: Die Deusededithandschrift und die ältesten libri canonum, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Ergänzung* 6 (1901), s. 113-144.
- STICKLER Alphonsus M.: Historia iuris canonici latini. Historia fontium, t. I, Turyn: Libreria Pontif. Athenaei Salesiani 1950.
- SUŁOWSKI Zygmunt: Najstarsza granica zachodnia Polski, Poznań: Instytut Zachodni 1952.
- VAN HOVE Alphonse: Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Canonici. Prolegomena, t. I, Mechliniae-Romae: Dessain 1928.
- WEIRICH Hans: Das Privileg Benedikts VII. für Memleben, *Sachsen und Anhalt* 12 (1936), s. 83-94.
- WEISS Anzelm: Dictatus papae, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. III, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1985, kol. 1302.
- WIŚNIEWSKI Eugeniusz: Deusededit OSB, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. III, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1985, kol. 1217.

WOJCIECHOWSKI Zygmunt: Polska nad Wisłą i Odrą w X wieku – studium nad genezą państwa Piastów i jego cywilizacji – z 19 tablicami i 1 mapką, Katowice: Wydawnictwa Instytutu Śląskiego 1939.

ZAKRZEWSKI Stanisław: Najdawniejsza bulla dla Polski, *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego, dz. hist.-filozof. t. I* (1923), s. 1-23.

DAGOME IUDEX JAKO PROTOTYP KONKORDATÓW

Streszczenie

Reforma Kościoła przeprowadzona w XI w. przez papieża Grzegorza VII (1073-1085) doprowadziła do podniesienia poziomu życia religijnego i dyscyplinarnego. Współpracujący z papieżem w dziele reformy kardynał Deusdedit sporządził *Collectio canonum*. W dziele tym, w którym zamieścił dokumenty poświadczające terytoria oddane w protektorat Stolicy Apostolskiej, znalazł się regest dokumentu nazwanego od imienia władcy *Dagome iudex*. Jest to dokument poświadczający oddanie przez Mieszka I państwa polskiego w protektorat Stolicy Apostolskiej. Nakreślone w dokumencie granice państwa, od Morza Bałtyckiego do Prus, na wschodzie Ruś, na południu Morawy, na zachodzie Odra, stanowią historyczny opis piastowskich ziem. Czynność prawna określona w dokumencie przez słowo „contulisse” (przekazać) polegała na przekazaniu państwa polskiego Stolicy Apostolskiej. Za to, państwo polskie zostało przyjęte w protekcję. Spowodowało to nawiązanie pomiędzy państwem polskim i Stolicą Apostolską określonego stosunku prawnego. Protekcja Stolicy Apostolskiej stanowiła moralną ochronę przed jakimkolwiek atakiem państw na terytorium państwa polskiego. Ten akt prawny pociągał za sobą obowiązek płacenia trybutu na rzecz Stolicy Apostolskiej. Celem politycznym decyzji Mieszka I było zabezpieczenie państwa przed atakami państw sąsiednich. Celem dalekosiężnym w obszarze stosunków kościelnych, było umożliwienie budowy własnych struktur kościelnych. Poprzez ten akt prawny Polska weszła w obszar stosunków polityczno-kościelno-prawnych ze Stolicą Apostolską. Dokument *Dagome iudex* można więc widzieć jako prototyp przyszłych konkordatów, które regulują relacje pomiędzy państwami i Stolicą Apostolską, jak też relacje pomiędzy państwem i Kościołem w danym państwie.

Słowa kluczowe: zbiór prawa; protektorat; granice państwa; konkordat; skutki polityczno-prawne

DAGOME IUDEX AS A PROTOTYPE OF CONCORDATS

Summary

The reform of the Church carried out in the 11th century by Pope Gregory VII (1073-1085) led to increasing the standards of religious and disciplinary life. The pope's collaborator in the reform, Cardinal Deusdedit, prepared *Collectio canonum*. This work, in which he included documents attesting the territories placed under the protection of the Apostolic See, contained the regesta of the document known as *Dagome iudex* after the name of the ruler. This document attests to the fact that Mieszko I places Poland under the protection of the Apostolic See. The boundaries of the state outlined in the document, from the Baltic Sea to Prussia, Rus' in the east, Moravia in the south, the

Oder in the west, constitute a historical description of Piasts' lands. The legal transaction referred to in the document with the word "contulisse" (transfer) consisted in transferring the Polish state to the Apostolic See. In return, the Polish state was placed under its protection. It resulted in establishing a certain legal relationship between the Polish state and the Apostolic See. The protection of the latter constituted moral security against other countries attacking the territory of Poland. This legal act entailed the duty to pay tribute to the Apostolic See. The political goal of Mieszko I's decision was to secure the country against the attacks from its neighbours. A long-term objective in the area of relationships with the church was an opportunity to build Poland's own ecclesiastical structures. Through this legal act, Poland entered the area of political-ecclesiastical-legal relationships with the Apostolic See. Thus, *Dagome iudex* can be seen as a prototype of future concordats which regulate the relationships between countries and the Apostolic See, as well as the relationships between the state and the Church in a given country.

Key words: collection of laws; protection; state borders; concordat; political and legal effects